Referaten

Van Smeinscen Lede, een middelnederlands geneeskundig geschrift; zijn betekenis in het raam van de medische literatuur der dertiende eeuw, door Dr L. Elaut. Akademisch proefschrift ter verkrijging van de graad van geaggregeerde van het hoger onderwijs te Gent, 1958 : Bij de auteur.

Dit proefschrift behelst de uitgaaf van een dertiende eeuws manuskript (Kon. Bibliotheek Brussel nr 19308) met medische en natuurhistorische inhoud, waarop reeds vroeger de aandacht werd gevestigd zonder dat het tot een kritische studie is gekomen. De bron van deze verhandeling is Tomas van Cantimprés *De Natura Rerum* ; zij is een berijmde en aangepaste bewerking van het eerste boek dier encyklopedie. Tomas schreef zijn werk ten gerieve van zijn dominikaanse ordebroeders (hij was o.m. subprior van het Leuvens konvent) ; het behoorde tot de plichten van hun ministerie en hun wijsgerige vorming dat zij een inzicht hadden in de natuurhistorie. Jakob van Maerlant die met zijn *Der Naturen Bloeme* een vertaling van Tomas' *De Natura Rerum* bezorgde, bracht in zijn didaktisch rijmwerk geen vertaling van Tomas' eerste boek, waarvan precies *Van Smeinscen Lede* de bekorte bewerking is. E. Wagemans stelde in 1921 de aanlokkelijke hypotese voorop dat Maerlant ook de schrijver zou zijn van de berijmde verhandeling die de stof bevat van dat eerste boek der *De Natura Rerum*, wat dan zou insluiten dat de Westvlaamse leerdichter reeds vroeger het eerste boek van Tomas in het diets had vertaald. Wagemans' hypotese werd door A. Boon (1927) bestreden.

Het opzet van het akademisch proefschrift was een onderzoek in te stellen naar de atmosfeer waarin dit middelnederlands traktaat tot stand kwam, naar zijn waarde en betekenis, naar zijn auteur en zijn verwantschap met andere middelnederlandse geschriften op te spo-

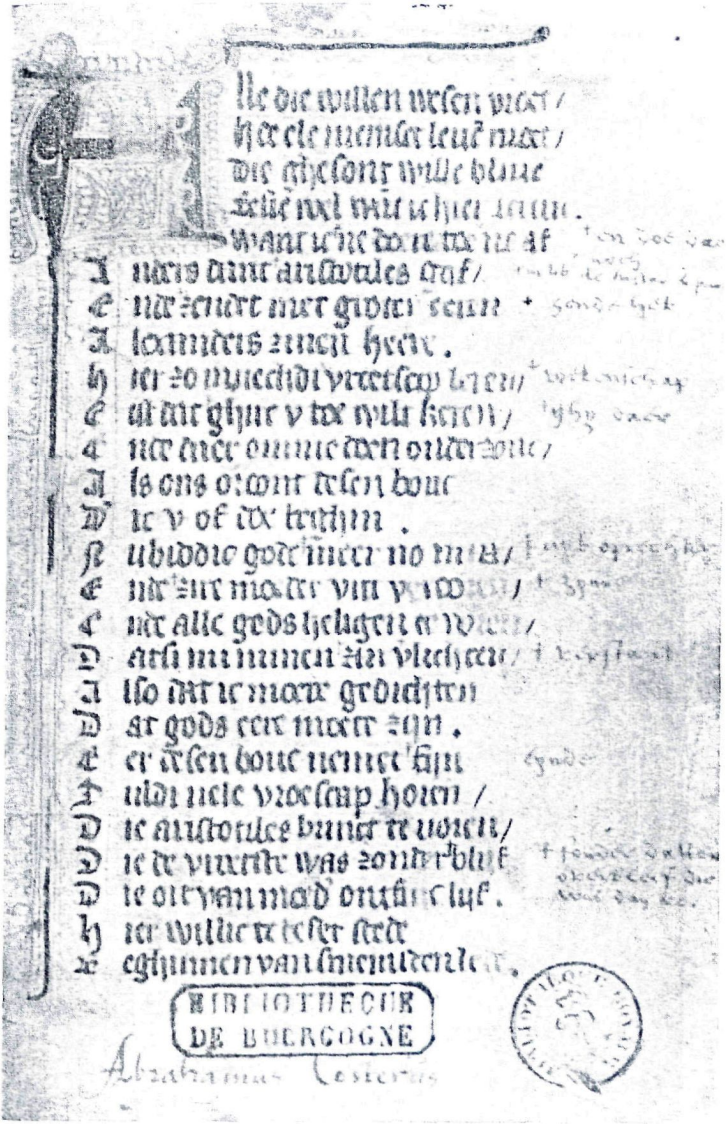

Eerste bladzijde van het handschrift **Van Smeinscen Lede.**
(Brussel, Koninklijke Bibliotheek)

ren. Het kon wellicht enig licht werpen op de aktiviteit van diegenen die in het medisch en natuurhistorisch kader het hunne hebben bijgedragen om de geestelijke zelfstandigheid van de Lage Landen te bevestigen in een Europa dat reeds bevrucht was door de geest die twee euwen later de renaissance zou inluiden.

Het manuskript van 2027 verzen bestaat uit drie delen : een anatomisch-fysiologisch, een embryologisch-obstetrisch en een hygiënisch deel. De anatomische en fysiologische bronnen liggen bij Aristoteles en Galenos, de verloskunde werd geput bij Soranos van Efesos (2e eeuw) en diens plagiaris uit de zesde eeuw Muscio, de hygiënische raadgevingen stammen uit een pseudo-aristotelisch geschrift, de *Brief aan Aleksander*, dat in de dertiende eeuw door allen die zich met de biologie inlieten graag werd geëkscerpeerd of van glossen voorzien.

De middelnederlandse auteur heeft zijn vertaling gedicht naar een tekst van de eerste redaktie van Tomas' *De Natura Rerum*. Om tot die konkluzie te komen werden de Tomasmanuskripten vergeleken ; het eksemplaar uit de stadsbiblioteek van Namen is van de eerste redaktie, dat uit de stadsbiblioteek van Brugge van de tweede redaktie ; er liggen waarschijnlijk tien jaar tussen de twee redakties. Tomas schreef niet ten behoeve van de praktizerende artsen ; die konden hun gading vinden in de specifieke artsenboeken. Zo er als iets medisch in zijn boek staat, reikt het toch niet verder dan wat algemene begrippen. De middelnederlandse auteur bleef in de lijn van alles wat Van Maerlant schreef en vertaalde ; *Van Smeinscen Lede* hoort thuis bij de geschriften die de liefde voor de natuurhistorie onder de Nederlandslezende klerken verspreidden. Er leefde toen in Zuid-Nederland een stand van ontwikkelde lieden, die voor zulke aangelegenheden een behoefte gevoelden en de kennis om haarzelfswil liefhadden. De Nederlandse bewerking van *De Natura Rerum* werd voor een lezerspubliek uit het burgerspatriciaat van de dertiende eeuw geredigeerd.

In 1942 werd een 52 verzen lange variante van *Van Smeinscen Lede* ontdekt ; het duurde tot in 1952 voordat zij kon geïdentificeerd worden.

Het vergelijkend onderzoek met andere middelnederlandse geschriften heeft aan het licht gebracht dat in *Heimelichede der Heimelicheit* van Jakob van Maerlant driehonderd verzen en in *Der Vrouwen Heimelijkheit* van een onbekend auteur honderd verzen tekstueel uit *Van Smeinscen Lede* overgenomen werden. Men vraagt zich tegenover deze

vondst af welke van de twee teksten de oudste is en geplagieerd werd in de andere. Of is de schrijver van de drie traktaten wellicht dezelfde ? Hoe ook, de stamverwantschap van dat soort geschriften die de « heimelijkheid » in hun titel voeren met *Van Smeinscen Lede* kan niet genegeerd worden, zodat de aetiologie van die verwantschap nader dient bestudeerd te worden ; de konkluzie luidt dat zij ontstonden na *De Natura Rerum* en ook hieruit geput werden. *Van Smeinscen Lede* zou na 1250 gedicht zijn. Dat was het tijdstip waarop, binnen een kort tijdbestek van enkele lustra, al de belangrijke encyklopedieën over de natuurwetenschap in Europa tot stand kwamen.

Van Smeinscen Lede bevat geen oorspronkelijke ideeën ; het is een vrucht van de scholastiek, maar voldeed aan de drang naar een groeiende wetenschapservaring in de eigen taal bij het volk. Er werden toen tal van andere werken in het diets met hetzelfde doel geschreven. Maar er zijn ook zelfstandige werken die in hoofdzaak hun waarde danken aan de uit persoonlijke ervaring verworven kennis ; zo zijn o.m. de *Cyrurgie* van Jan Yperman en de *Cyrurgie* van Tomas Scellinck. Zulke werken zijn schaars en werden niet in verzen geschreven. Van uit een wetenschappelijk standpunt gezien zijn zij zeer belangrijk, ze wijzen op een onafhankelijkheid der geesten die niet langer opgingen in het slaafs gezagsgeloof voor de schrijvers der oudheid. *Van Smeinscen Lede* was een hoger vulgarizatieschrift, het gebruikte daartoe de rijmvorm en kon zó beter ingang vinden. Het was de eerste stap naar ruimer belangstelling in de aangelegenheden van de natuur, men putte uit de ter beschikking staande werken van de oudheid ; slechts enkele mannen gingen de weg van het zelfstandig denken en vorsen op, zij bereidden de wedergeboorte van de vijftiende eeuw ; de voorlopers, in de Nederlanden, waren chirurgen, de empirie was hun ingeefster, zij is overigens de moeder van alle echte wetenschap.

De vraag wie de auteur van *Van Smeinscen Lede* is, moet bij gebrek aan stellige bewijzen onbeantwoord blijven. Hypoteses die steunen op tekstkritische gronden en beschouwingen van konjunktie, verwezenlijken evenwel een zulkdanige samenstand van feiten, dat het geen onbezonnen waagstuk was Jakob van Maerlant voor de auteur te aanzien. De redaktie van het geschrift zou moeten geplaatst worden in het begin van Jakobs schrijversloopbaan, een vijftiental jaren nadat *De Natura Rerum* van Cantimpré verschenen was. *Van Smein-*

scen Lede zou dan een jeugdwerk van de schepenklerk uit Damme zijn ; de hier en daar duidelijk onbeholpen rijmkunst pleit daar ook voor. Maerlant zou met deze berijming zijn eerste didaktisch werk geschreven hebben.

De perkamenten kodeks uit de Koninklijke Biblioteek van Brussel is goed bewaard, tamelijk gemakkelijk te lezen, maar niet vrij van kopistengebroddel, met veel abbreviaturen. In de loop van de tijden zijn er randnoten van de hand van lezende liefhebbers bijgekomen. Het boek is weleer in het bezit geweest van een zekere Abraham Costerus, predikant uit Ossendrecht ; het werd in 1844 te Londen door het Belgisch gezantschap aangekocht tegen 250 fr.

De voetnoten van het akademisch proefschrift brengen de kritische verklaring en inkleding van de tekst, met verwijzingen naar de oertekst van Cantimpré. Ze zijn onmisbaar voor het goed begrip van de middelnederlandse verzen. Het proefschrift besluit met een samenvatting in het latijn.

Autoreferaat.

***

Haller in Holland ; Dagboek. *

De « Koninklijke Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek N. V. » te Delft liet met nieuwjaar 1959 aan tal van artsen in binnen- en buitenland het dagboek van Albrecht von Haller over diens verblijf in Holland, waar hij voor studie en promotie van 1725 tot 1727 te Leiden verbleef, toesturen. Dit dagboek wordt ingeleid en geannoteerd door G. A. Lindeboom, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Het is een sierlijk uitgegeven druksel, verlucht met oude platen, op keurig papier en uit een aristokratisch fijne letter gezet.

De inleiding van Lindeboom vestigt speciaal de aandacht op Haller in verband met zijn hollandse jaren en met zijn relatie tot Boerhaave voor wie hij op verschillende plaatsen in zijn werk aan zijn erkentelijkheid in hooggestemde bewoordingen uiting heeft gegeven. We appreciëren hier, eens te meer, Lindeboom als de Boerhaavekenner.

* Lindeboom G. A., **Haller in Holland, het Dagboek van Albrecht von Haller van zijn verblijf in Holland (1725-1727)**, ingeleid en geannoteerd door..., Uitgave van de Koninklijke Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek N. V. te Delft, 1958, 106 blz., ill.

We geloven niet dat iemand in noord of zuid zó vertrouwd is met alles wat de beroemde medische hoogleraar uit Leiden aangaat. Het is prettig over diens inleiding en voetnoten te mogen beschikken om het alleszins onderhoudend geschrift dat het dagboek van Haller is, ten volle te kunnen genieten.

Haller vertrok uit Tübingen over Bonn en Keulen naar Nederland ; op 5 mei 1725 kwam hij over Xanten, Nijmegen, door de Veluwe naar Amsterdam en Utrecht en dan naar Leiden. Hij werd al spoedig getroffen door de hollandse netheid en de huizen met porseleinen tegeltjes aan de haard. Hij reisde veel en graag met de trekschuit op de met bomen afgezette lijnrechte kanalen.

Leiden vindt hij een enig mooie stad, als gebouwd voor studenten. Men leeft er volkomen vrij en kan onopgemerkt in kamerrok door de straten lopen. De hollanders zijn koel en hun salons blijven voor de studenten gesloten, dat spaart veel geld uit, men is wel verplicht te studeren. De wijn en het vermaak zijn er duur. De universiteit is een voortreffelijke inrichting, wie daar niet tot iets wil uitgroeien moet werkelijk als een nietsnut geboren zijn. Holland is een land van dichters, hun aantal overtreft dat van de andere landen ter wereld. In alle wetenschappen hebben de hollanders het ver gebracht ; zij zijn zeer goede zeelui, hun schepen zijn volmaakt van bouw, hun dijken en kanalen zijn van de beste en nergens zijn zoveel plantentuinen. Onder de staatslieden zijn er tal van geleerden ; hollandse boeken behandelen hun stof zo grondig als maar denkbaar is. Natuurkunde, anatomie en de andere kunsten zijn nergens beter ontwikkeld. Hollanders leven karig en hun klederdracht is middelmatig ; zij zijn vlijtig, spaarzaam en bereiken vaak een grote welstand ; ze reizen weinig, spreken zelden een vreemde taal, praten graag, maar zijn zeer eerlijk. De jongeren zijn nog al driest in hun omgang en geven zich over aan grof genot. De vrouwen kleden zich met smaak, doen veel aan naaiwerk en zijn niet op het gezelschap van de mannen gesteld.

Leiden is een stad van 60.000 zielen ; zij overtreft Amsterdam in netheid maar niet in pracht van huizen. Niets is rustiger te Leiden dan de Rapenburg, men moet ze bij maneschijn zien. De kerken zijn maar om zo te laten en het stadhuis is niet bijzonder mooi. Het universiteitsgebouw lijkt op een kerk uit baksteen. Tussen de stadsmagistraat en de professoren heerst een strijd om de voorrang, wat soms zijn onaangename kanten meebrengt. Zestien hoogleraren geven kos-

teloos kollege, één uur per dag ; voor de private kolleges ontvangen andere een bedrag van ieder student.

In de geneeskunde heeft men alles wat men wensen kan in Boerhaave die uit alle werelddelen patiënten aanlokt en drie leerstoelen inneemt : geneeskunde, plantkunde en scheikunde. Wanneer hij hoogleraar in de botanie werd, wist hij van dat vak niets af, maar na twee jaar gaf hij reeds een plantenatlas uit die beter was dan al het andere op dat gebied. Boerhaave is gehuwd met een rijke vrouw, die hij van een zware ziekte genezen had. Fénélon, de franse gezant in Den Haag, zocht hem op en moest twee uur wachten voordat Boerhaave met zijn kollege gedaan had. 120 studenten volgen zijn lessen, van wie de helft vreemden. De rijkdom vloeit hem uit alle landen toe en zijn enige dochter wordt op enkele ton goud geschat. (In 1729 legde hij zijn professoraat in de scheikunde en dat in de plantkunde neer.) Vóór het vroegste morgenkrieken staat hij des zomers in de plantentuin, des winters in de chemiekamer. Te zeven uur geeft hij kollege in de hortus en weet zonder enige aantekening van een tweehonderdtal planten de naam, de bijnaam en alle bijzonderheden te vermelden en te verklaren. Van tien tot twaalf is hij ten dienste van de patiënten ; te drie uur begint hij opnieuw ; laat in de avond werkt hij zijn enorme briefwisseling af en schrijft hij, tenware nog de een of de andere voorname patiënt hem opeist. Wanneer hij er in slaagt zich aan die taak te onttrekken, vertoeft hij op zijn buitengoed te Oud Poelgeest, waar hij op eigen kosten een private tuin heeft laten aanleggen.

Boerhaave is een oprecht man zonder huichelarij en zonder fantazie, dienstvaardig, goedhartig, vriendelijk ; men vindt dat hij opmerkelijk sober gekleed gaat en zeer spaarzaam leeft. Die onopvallende leefwijze schrijft men meer toe aan zijn misprijzen voor de onbenulligheidjes van de lukse dan aan de liefde voor het geld.

Professor in de ontleedkunde te Leiden was Bernhard Siegfried Albinus, een geleerd man die in de keurigheid van het seceren door niemand wordt overtroffen. De anatomische sekties beginnen half december, nergens zijn zij beter georganiseerd dan te Leiden, de staat betaalt zelf een dienaar die alles moet schoonmaken, begraven en wassen. Veel linnen wordt daarbij aangewend en vier kamers bieden ruimte voor allerlei doeleinden. Telken jare heeft een openbare anatomie van een terechtgestelde plaats, waar alle artsen van het hele

land op uitgenodigd worden, Boerhaave zelf ontbreekt zelden. Hoe net daar alles toegaat is niet te zeggen : Albinus werkt met manchetten aan. Die netheid is wel nodig, men denkt dan onwillekeurig aan de manier waarop de franse varkens te Parijs tewerk gaan. In januari 1726 was het zeer koud in Holland, alle kanalen lagen toegevroren en elkeen reed schaats, soms op anderhalf uur van Leiden naar Amsterdam.

In april 1726 maakte Haller een reisje naar Amsterdam en Utrecht. Te Oudenkerke bezocht hij de beroemde tuin van de portugese jood Pinto, die zeer uitgebreid en overvloedig van planten voorzien is, vol fonteinen en prachtige marmerbeelden ; men ziet er ook zeldzame uitheemse vogels ; die tuin kost de bezitter 200.000 gulden. Hij bezocht ook de oude Ruysch, die kinds aan het worden is. Utrecht ontgoochelde hem : een kleine vuile stad zonder vestinggordel. Zeer imponerend is evenwel de Maliebaan, duizend voet lang met vier rijen bomen beplant. De universiteit is vervallen en kan het bij die van Leiden niet halen ; de studenten zijn echte vlegels. De professoren zijn niet veel bijzonders ; Albinus de Jongere is een fuiver en legde zijn professoraat neer om in de politiek te treden. Musschenbroeck is een goed fysikus (hij vond de leidse fles uit). Met een paar vrienden maakte Haller een reis door Noord-Duitsland en keerde dan over Groningen, Leeuwarden, Franeker, Friesland en de Zuiderzee naar Amsterdam en Leiden terug.

Groningen is een van de mooiste steden die Haller ooit gezien heeft, schoner zelfs dan Leiden. Hij bezocht er de bekende juridische hoogleraar Barbeyzac, een zwitser uit Lausanne, en nam de koffie met zijn dochter « die nicht unfein ist ». De universiteitsbiblioteek is erbarmelijk klein. De medische hoogleraar Croeser bewoont een heerlijk huis met grote tuin. Op de Zuiderzee stak een storm op die de opvarenden zeeziek maakte. Haller beschrijft zeer realistisch de taferelen die zich afspeelden. Hij kwam aan wal te Amsterdam waar wel duizend boten in de haven lagen.

De beschrijving van de stad is zeer levendig : de grachten, het stadhuis met de wereldbol op de nok, de jodenstraat, de synagoge, de admiraliteit ; Ruysch die meer dan 89 jaar was, wordt opnieuw bezocht, hij woont op de Bloemengracht, zit volop in de uitgave van zijn twaalfde *Thesaurus anatomicus*, hij demonstreerde o.m. een mola hydatidosa en de geïnjiceerde bloedvaten van de grijze hersenstof. De

man zelf beschikt over een rijke verbeelding, is zeer hoffelijk, hij werkt in een niet al te grote kamer vol mooie schilderijen, al zijn preparaten zijn zeer verzorgd en keurig opgesteld. Het grootste deel van zijn verzameling werd voor rekening van de russische tzaar tegen 30.000 gulden aangekocht ; zijn injektiemetode houdt hij geheim. De zoon van Ruysch is een zuiplap en een vrouwenloper, zijn dochter mag er zijn ; zijn huishouding is schraal, men eet er niets dan stokvis en nooit krijgt iemand een fooi ; hij ontvangt nog patiënten op zijn leeftijd.

Te Amsterdam werd de plantentuin bezocht, hij ligt bij de jodenbuurt ; de hortulanus is een duitser die niets van planten afweet. De tuin is zeer groot en rijk voorzien, er is zelfs een koffieboom met rode bloemen, een teeboom, edelweis, enz. Te Haarlem eisen de hoofdkerk en de markt de volle aandacht op. Haller bezocht er Vincent, een frans lakenhandelaar, die een enige verzameling van dieren bezit, o.m. een schildpad wier eierstok op de rug ligt en niet met de buikholte in verbinding staat. In het gastenboek staat de naam van keizers en vorsten, het boek is tegen 50.000 gulden te koop.

Haller komt voor de tweede maal uitvoerig op Leiden terug ; zij is de tweede stad van Holland ; de universiteit is er in volle bloei, de professoren kiezen zichzelven uit en ook hun rektor, de magistraat wordt maar pro forma om advies gevraagd ; de hoogleraren staan onder de obediëntie van een senaat, zij zijn vrijgesteld van belasting op bier en wijn. Boerhaave leeft als een arme brouwer, hij is een man met een vierkantig aangezicht, kattenogen, een kleine neus, zwart gestreuveld haar, vuil grijs pak, grove schoenen en zonder degen, maar in alle vakken om te geleerder ; zijn biblioteek krijgt nooit iemand te zien. Albinus is een nette dertigjarige mijnheer, zijn zuster is een beroemde schoonheid, hij is de beste anatoom van Europa aan het worden ; hij seceert perfekt, prepareert de zenuwen, de hersenen, de lever, de milt en de nieren even goed als Ruysch, de ogen en de darmscheil zelfs beter dan Ruysch ; de geprepareerde foeten zijn meesterstukjes van de kunst. Zijn kollege is daarentegen niet opvallend, zijn stem is zwak, hij is breedsprakerig en kan niet boeien, wat hij zegt is evenwel vesaliaans ; hij is moeilijk te benaderen. Oosterdijk-Schacht, hoogleraar in de praktijk, heeft een tandentrekkersstem en is een opschepper. 's Gravesande, de fysikus, is een voornaam kereltje dat buiten alle kontakt met de studenten leeft ; Burmann is een lompe

hollander, een zeer belezen klassikus maar een verhitte schoolvos die van de nieuwste geschiedenis geen snars afweet en elkeen aanblaft. De juridische hoogleraar Schulting lijdt aan jicht en heeft uitgediend. Te Leiden leeft o.m. Gronovius, een geleerd arts, vriendelijk en op verkeer met de buitenlanders gesteld, voorts Van Swieten die alles wat Boerhaave zegt in een snelschrift van eigen vinding optekent, een gevreesd en geschuwd man, en Musaeus, een sakser van wie niemand weet waar hij vandaan komt.

De auditoria van Leiden betekenen niet veel ; er is evenwel een uitstekend observatorium waar men u de sterren laat zien. De hortus is klein maar propvol planten van alle slag, wel zesduizend, o.m. een dadelboom. Boerhaave krijgt specimina uit Oost-Indië, China, Ceylon, Kaap de Goede Hoop, Carolina en alle landen van Europa toegezonden, hij schenkt ook mild zaden aan anderen weg. De universiteitsbiblioteek is niet zo groot, maar rijk aan manuskripten en oude zeldzame boeken ; tweemaal in de week is de toegang vrij en kan men er een boek gaan lezen. Het theatrum anatomicum is als een kerk, er kan 400 man in, maar ze moeten rechtstaan ; er zijn veel zeldzame preparaten, vooral die van de beenderen zijn onovertroffen. In de sakristie van de kerk liet Albinus een klein theatrum bouwen waar hij met voorliefde werkt.

Musschenbroek is een klein meneertje die volkomen de kunst om wiskundige instrumenten te vervaardigen verstaat, hij verkoopt ze zeer duur ; hij bezit een toverlantaarn die in volle dag door een vernuftig stel van spiegels alles opvangt wat op straat gebeurt. Hij maakt ook goede spuiten om de ingewanden te injiceren. Neuss is een barbierchirurgijn die een eigen techniek van blaassteensnijden bezit die hem 100 gulden per operatie opbrengt ; hij is eigenaar van 23 huizen. Crenius, een duitser die sinds dertig jaar te Leiden woont, is een wereldvreemde jonggezel met een halfgare huishoudster ; hij richt niets uit dan in boeken snuffelen, het echte beeld van een niets-dangeleerde ; zijn huishoudster meent dat hij de knapste geleerde is die ooit geboren werd, zij spreekt hem aan met ekscellentie ; zijn enorme massa boeken staan perfekt op orde ; hij is luthers en wil met de universiteit geen uitstaans hebben omdat zij gereformeerd is ; hij draagt een versleten hoed die de lachspieren prikkelt ; bij de deur van zijn woonkamers moet men met de voeten stoten om binnen te komen. Hij

heeft nooit één woord geschreven maar bij elk boek dat hij openlegt houdt hij een geleerd betoog.

Hierop eindigt het samenhangend relaas van Hallers' verblijf in Holland. Van uit Leiden reisde hij naar Engeland. Hij ging scheep te Hellevoetsluis en bezocht te voren Den Haag dat hij als « das schönste Dorf der Welt » bestempelt.

Haller is te Leiden op 22 mei 1727 gepromoveerd.

Het hollands dagboek van Haller is een zeer onderhoudend geschrift. Het typeert de vroeg achttiende eeuwse atmosfeer van Leiden met het leven aan zijn beroemde universiteit, haar professoren en andere geleerden die door de schrijver raak uitgebeeld worden met hun eigen karaktertrekken die niet altijd sympatiek zijn. Het behelst een rijke bron van allerlei gegevens die de belangstellende in de medische geschiedenis zal op prijs stellen wanneer hij deze periode of de personen die haar beleefden of belichaamden zal willen bestuderen.

Met dit dagboek, dat sinds lang niet meer in zijn vroegere uitgaven te vinden was, te publiceren heeft Lindeboom goed werk verricht. De Kon. Ned. Gist- en Spiritusfabriek verdient een pluimpje voor de prestatie die zij, naar we vermoeden, gefinancierd heeft.

***

Darwiniana.

In november 1859 kwam Darwins *The Origin of Species* (Het ontstaan der soorten) van de pers. De auteur was er in september 1858 aan begonnen. De eerste oplaag, van 1250 eksemplaren, was op de dag van de verschijning reeds uitverkocht. Spoedig kwam een tweede druk tot stand, van 3000 eksemplaren. In 1876 waren er reeds 16000 eksemplaren verkocht, in zes uitgaven.

Het sukses van het honderdjarig boek is nog niet ten eind. Er werden en worden tal van studies aan gewijd, het werd praktisch in alle talen vertaald. Weinig boeken hebben zulk een grote weerslag gehad op het wetenschappelijk denken van de beschaafde wereld.

Hartstochtelijk werd het bevochten, en even hartstochtelijk bewonderd en verafgood.

Het boek werd in het nederlands vertaald door T. C. Winkler in 1860. Het werd opnieuw uitgegeven door Dr H. Hartogh Heys van Zouteveen in 1889, en door Eva de Vries in 1913, in de reeks : Darwins biologische meesterwerken. In deze reeks neemt *De oorsprong der soorten* twee delen in beslag.

Onze ervaring, en die van anderen, heeft geleerd dat het boek in de meeste biblioteken de rol van trouwe wachter vervult, en alleen ter gelegenheid van een schoonmaak wordt ter hand genomen en afgestoft. Het is inderdaad een ver van onderhoudende lektuur, nog al zwaar op de hand, het vergt een aanhoudende geestelijke inspanning door zijn opgeproptheid met feiten en zijn wat stroeve schrijfwijze uit het midden van verleden eeuw. Dat ander boek van Darwin *De tocht van de Beagle*, uit 1844, leest gemakkelijker ; ook Darwins brieven en zijn autobiografie die in 1877, vijf jaar na zijn dood van de pers kwam, zijn meer aantrekkelijk en lezen vlotter.

Het heeft zich laten aanzien dat in 1959 *De oorsprong der soorten* een jaar in het licht van de schijnwerpers zou staan. Er wordt nu inderdaad over het boek opnieuw heel wat geschreven. Te dier gelegenheid willen we voor een paar monografieën uit het nederlands taalgebied de aandacht vragen. Ze doen op een gelijke wijze mee in de tijdelijke aktualizering van Darwin en zijn leer. Die leer heeft niet afgedaan. Ze is van zulk enorme draagkracht en invloed geweest dat men haar verschijnen als een van de hoogtepunten van het geestesleven der negentiende eeuw kan beschouwen. De idee van de evolutie is levendiger dan ooit.

In 1956 verscheen *Inleiding tot het denken van Darwin* door D. Hillenius, Uitg. Born, N. V., Assen, 45 blz. De serie : Hoofdfiguren van het menselijk denken, nam het initiatief tot de uitgave. Darwin verdient ten volle die naam, evengoed als Kierkegaard en K. Marx. Het brochuurtje brengt niets nieuws, maar het geeft de kwintessens van wat nodig is om Darwin en zijn leer beter te begrijpen. Het situeert hem scherp en hoofdzakelijk als denker, als de echte vader van de evolutieleer, in vergelijking met, vaak in tegenstelling tot Cuvier, Lamarck, Linnaeus, Lyell, Lysenko, Mitsjoerin. Darwins bijdrage tot het begrip, en vooral tot de materiële bewijsgronden van de evolutietheorie, wordt in het volle en heldere licht geplaatst. Het is allemaal

niet ophefmakend, maar voor wie 1959 kort en goed zijn geest wil opfrissen, is de brochure wel de moeite van het lezen en het studeren waard.

Dr A. Schierbeek bracht een monografie met andere toon en inhoud : *Darwin's werk en persoonlijkheid,* Wereldbiblioteek, 1958, 162 blz. We geloven ons niet te vergissen met de mening dat Schierbeek in het nederlands taalgebied tot de voornaamste Darwinkenners moet gerekend worden. Hij is bioloog van huize uit en heeft zeer belangrijke historische bijdragen over zijn vak geleverd, o.m. over Swammerdam, Leeuwenhoek en Goethe. In 1952 schreef hij *Afstammingsleer* voor Servires Encyklopedie. Ter gelegenheid van het Darwinjaar brengt hij een fijne keur van uittreksels uit Darwins werk. Hij heeft daartoe gebruik gemaakt van vertalingen van Winkler en van Eva de Vries. Men weet dat haar vader, Hugo de Vries, deze laatste bij haar vertaalwerk heeft geholpen. Het spreekt vanzelf dat de afstammingsleer de hoofdschotel uitmaakt van de honderd bladzijden tekst die Schierbeek, uit Darwins werk, onder de aandacht van de lezer brengt. Het is een zeer nauwgezet afgewogen keus uit het boek van de ontwerper der evolutie, ekstrakten met een onderling verband uit alle hoofdstukken van *De oorsprong der soorten.*

Aan die uitgelezen verzameling van stukken uit Darwins hoofdwerk gaat een inleiding van 50 bladzijden vooraf, waarin men Schierbeek nog eens op zijn best kan waarderen. Het leven en de persoonlijkheid van de grote natuurvorser worden er fijntjes uitgebeeld in die oningewikkelde klare trant waar Schierbeek het geheim van bezit en die met al zijn sekuurheid van data, feiten en gebeurtenissen oprecht kan boeien. Welke schok het verschijnen van Darwins *Oorsprong der soorten* in 1859 in het toenmalig denken moet veroorzaakt hebben, kan men na het genieten van die prettige inleiding bijna nog navoelen.

We hebben tamelijk veel over Charles Darwin in de laatste dertig jaar gelezen. Vanuit een biologisch-historisch standpunt wist hij ons altijd te boeien. Was het misschien omdat hij in de geneeskunde begon te studeren en er de brui van gaf omdat hij geen bloed kon zien ? Was het omdat Darwin uit een doktersgeslacht stamde ? Was het nog meer omdat zijn grootvader, Erasmus Darwin, arts, dichter en filozoof, zijn kleinzoon met de evolutiefles heeft gevoed ? Die Erasmus Darwin heeft ons altijd voorgetrokken, omdat zijn hoofdwerk

Zoonomia (2 delen, 1794) door Jozef Kluyskens in het frans werd vertaald (4 delen, Gent 1804) en omdat we menen dat daar de prikkel ligt die Charles Darwin tot de studie van de natuur heeft gebracht, van de studie van de zieke mens en de medische praktijk heeft afgewend. Erasmus Darwins ster is fel verbleekt sinds zijn kleinzoon Charles de aandacht van de wereld onverdeeld voor zich heeft opgevorderd ; van eenieder die op het gebied van het denken en het schrijven, van het zeer diepe tot het oppervlakkige, van het transcendente tot het vulgarizerende, van het pikturale tot het karikaturale toe over de afstamming zijn woord heeft willen plaatsen. Toch verdiende Erasmus met zijn *Zoonomia* nog eens ekstra onder de loep der historie genomen te worden, zonder dat men zich in de rug zou gehinderd voelen door het zwaargewicht van Charles dat alle andere lichten onderschept en uitdooft.

Hoe de evolutiegedachte in Darwins geest groeide en hoe hij ze grondvestte op een ontzagwekkend groot demonstratiemateriaal dat hij zelf met een bewonderenswaardige kennis en kritisch oordeel had verzameld en geordend, leest men graag uit de zo innemend schrijvende pen van Schierbeek. De monografie komt te gelegenertijd en ze zal uiterst welkom zijn.

E.